

Maryna Svistunova / Марына Свістунова

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Беларусь /

Belarusian State University, Belarus

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8856-9530>

e-mail: svistunovami@bsu.by

Канты XVIII стагоддзя як помнікі беларускага пісьменства

Kants of the XVIIIth century as monuments of Belarusian writing

Kanty XVIII wieku jako zabytki piśmiennictwa białoruskiego

ABSTRACT: The article is dedicated to the identification of the problems that arise during the linguistic study of poems-songs known as kants. Kants and psalms, as one of their varieties, were widespread in Belarusian lands in the XVIIth–XVIIIth centuries and are known in modern times as part of various manuscript collections. The article states that scientific attention to kants is manifested primarily by musicologists and literary scholars, and the linguistic study of kants is very limited. A comparison of the publication of the texts of individual kants from the Kuranty collection of 1733 is made, some observations on the language of these kants are given, on the basis of which the main problems of the linguistic study of such works are outlined. It is claimed that Belarusian-language kants as popular original author's works of the XVIIIth century are a striking example of the use of the Belarusian language in written form and violate the stereotyped opinion about its decline during this period.

KEYWORDS: kant, psalm, *Kuranty*, history of the Belarusian literary language, 18th century.

І. У кнізе *3 літаратуразнаўчых вандраванняў: Нарысы, эсэ, дзённікі* (1987) Адам Мальдзіс так падвёў вынік сваіх замежных архіўных пошукаў:

З усіх сваіх знаходак найбольш важкай я лічу творы (сёння іх набярэцца каля паўтары сотні) беларускай песенна-інтымнай лірыкі другой палавіны XVII – першай палавіны XVIII стагоддзяў. На маю думку, яны маюць прынцыповае значэнне. <...> Тагачасная любоўная лірыка нараджалася на скрыжаванні літаратурных, пераважна барочных, і народных, фальклорных традыцый. Па гутарковай мове, па свецкаму зместу яе ўжо цалкам

можна аднесці да новай беларускай літаратуры. А гэта істотна ўплывае на перыядызацыю, дазваляе часткова запоўніць адзін з прагалаў у гісторыі нашага пісьменства [Мальдзіс 1987: 12–13].

У гісторыі беларускай мовы, у адрозненне ад гісторыі беларускай літаратуры і музычнага мастацтва, творы песенна-інтымнай лірыкі да гэтага часу не сталі аб'ектамі навуковага асэнсавання, належным чынам не высветлена іх месца ў сістэме беларускай пісьмовай спадчыны, не вызначана роля ў развіцці літаратурнай формы беларускай мовы. Разам з тым, як слухна заўважыў А. Мальдзіс, існаванне песенна-інтымнай лірыкі стварае падставы для канструявання адпаведнай перыядызацыі і “дазваляе часткова запоўніць адзін з прагалаў у гісторыі нашага пісьменства”. Сказанае, натуральна, датычыцца як гісторыі беларускай літаратуры, так і гісторыі беларускай мовы, бо пісьмовая спадчына выступае супольным аб'ектам вывучэння для абодвух гэтых навуковых напрамкаў.

Песенна-інтымнай лірыкай не вычэрпваецца жанравая разнастайнасць беларускамоўных паэтычных твораў XVIII ст., да якіх трэба аднесці таксама творы:

- рэлігійнага зместу: *Таго дня вельмі слаўнага; Пастушкове, пастушкове, новага госця знайце; Прачыстая дзева, маці рускага краю;*
- гумарыстычныя: *Птушыны бал; Лемантацыя маткі над тонучым сваім сынам жучком; Нязгода птаства і суд над крукам; Апісанне птушынай хворасці; Камара з дуба цяжкі ўпадак; Ваенны паход грыбоў* (т. зв. анімалістычны цыкл вершаў); *Тэкст скочны; Тэкст втуры той жа кампазітуры; Апісанне папа, што едзе, і сабакі, што брэша;*
- сатырычныя: *Указ гарачы полком россыійским; Проект войску россыійскому;*
- антыклерыкальныя: *Размова аднаго мітрапаліты з празбітарам; Гэй на гары, на высокай цэркаўця святая;*
- вітальныя: *Всем многі век у новой хаце;* вершы на прыезд у Пінск валынскага біскупа Стэфана і на прыезд у Вільню вармінскага біскупа Шэмбека, верш-зварот ад імя слуг памерлага гетмана Адама Сіняўскага да яго ўдавы, верш на прыезд караля Станіслава-Аўгуста ў рэзідэнцыю Радзівілаў у Нясвіж;
- гістарычныя: *Як расплакаўся што пруськой король;*
- патрыятычны(я): *Песня беларускіх жайнераў*¹.

¹ Гэты твор уключаем у склад набыткаў беларускага пісьменства XVIII ст. вельмі ўмоўна, маючы, аднак, на ўвазе абгрунтаванае меркаванне Міколы Хаўстовіча, што “і тэкст, пададзены ў газеце «Номан», і *Песня беларускіх жайнераў* узніклі на

Сабраны і вядомы на сённяшні дзень фактычны матэрыял – беларускамоўныя тэксты XVIII ст. – вымагае сістэматызацыі і стварэння класіфікацыі, якая будзе ахопліваць не толькі паэтычныя жанры, але і драматургічныя (школьныя камедыі і інтэрлюдзі), пражытныя (публіцыстычныя, канфесійныя, афіцыйна-справавыя). Такая класіфікацыя павінна ўлічваць існаванне ў XVIII ст. беларускага пісьменства, створанага з выкарыстаннем трох графічных сістэм: на аснове лацінскага, кірылічнага і арабскага алфавітаў.

Яшчэ ў 1978 г. Уладзімір Анічэнка ў артыкуле *Развитие белорусского литературного языка в XVIII в.*, надрукаваным у аўтарытэтным навуковым часопісе савецкага перыяду *Вопросы языкознания*, падаў першую спробу такой сістэматызацыі і зрабіў моўны аналіз некаторых разнародных помнікаў беларускага пісьменства гэтага стагоддзя, а таксама адзначыў:

неабходна настойліва праводзіць іх далейшы пошук для таго, каб яшчэ больш пераканаўча падмацаваць тэзіс аб выкарыстанні ў гэты перыяд беларускай мовы не толькі ў вуснай, але і літаратурна-пісьмовай форме² [Аниченко 1978: 56].

Гэтыя задачы – пошук беларускамоўных тэкстаў XVIII ст., іх сістэматызацыя і класіфікацыя – усё яшчэ застаюцца актуальнымі задачамі сучаснага гістарычнага мовазнаўства. Вырашэнне іх, у сваю чаргу, дае падставы для верыфікацыі і якаснага пераасэнсавання пашыранага меркавання пра перарыў пісьмовай традыцыі ў гісторыі беларускай мовы, які звязваецца з XVIII ст., і сцвярджэння дыскрэтнасці пры пераходзе на якасна новы ўзровень як асаблівасці бесперапыннага працэсу развіцця пісьмовай формы беларускай мовы.

Прыведзеныя факты, заўвагі і разважанні маюць на мэце абгрунтаваць неабходнасць, запатрабаванасць і важнасць мовазнаўчага вывучэння беларускамоўных твораў XVIII ст., у тым ліку – паэтычных, заўважнае месца сярод якіх належыць кантам.

II. Як бытавую свецкую акапэльную вакальна-харавую песню-гімн з пэўным наборам прыкмет музычна-паэтычнай стылістыкі вызначае *кант* Ларыса Касцюкавец [Костюковец 2006: 12], якой належаць найбольш грунтоўныя даследаванні па вывучэнні гэтага музычнага жанру: *Кантовая культура в Белоруссии: массовые канты-гимны, лирические канты-псалмы* (1975), *Стилистика канта и ее претворение в белорусских*

пачатку XX ст. як спробы невядомых перакладчыкаў «датаваць» беларускамоўныя тэксты апошнім дзесяцігоддзем XVIII ст.» [Хаўстовіч 2018: 46].

² Тут і далей пераклад з рускай мовы наш. – М. С.

народных песнях (2006), а таксама шматлікія артыкулы і іншыя публікацыі і выданні.

Разгорнутую музыказнаўчую характарыстыку канта пададзім паводле азначэння Вольгі Дадзіёмавай, змешчанага ў манаграфіі *Гісторыя музычнай культуры Беларусі да XX стагоддзя* (2012):

Кант (ад *cantus* – ‘спеў’) – бытавая харавая акапэльная песня свецкага (уласна кант) і рэлігійнага (псальма) зместу. Для кантаў характэрны трохгалосы выклад (без суправаджэння) з паралельным рухам верхніх галасоў і басовым голасам, які выконвае функцыю гарманійнай асновы; перыядычнасць і сіметрычнасць структуры з дакладным афармленнем кадансаў; апора на мажора-мінорную сістэму і гарманійнае мысленне; наяўнасць формульных папевак і зваротаў, што пераходзяць з твора ў твор. Для кантаў уласцівы вельмі гнуткія суадносіны паміж музычным і паэтычным кампанентамі: адзін напеў мог бытаваць з рознымі тэкстамі, а пэўны тэкст меў некалькі варыянтаў музычнага ўвасаблення [Дадзіёмава 2012: 61].

Як сцвярджаюць музыказнаўцы, у другой палове XVI–XVIII ст. адбывалася станаўленне тыпова кантавай стылістыкі – стылістыкі беларуска-ўкраінскай традыцыі [Костюковец 2006: 20], а “ў XVII – першай палове XVIII ст. кантавая культура ўжо склалася ва ўсёй сваёй відавочнай і тэматычнай разнастайнасці” [Дадзіёмава 2012: 63]. Вылучаецца шэраг жанрава-тэматычных разнавіднасцей кантаў: гімнічныя, славільныя, страсныя, пакаянныя, уміленныя, эсхаталагічныя, апакаліптычныя, пахавальныя, малітоўныя, філасофска-сузіральныя, гістарычныя, сямейна-побытавыя, пастаральныя, застольныя, маральна-этычныя, канты сацыяльнай скіраванасці, антыкатоліцкія, панегірычныя, віватныя, канты-шматлеці, філасофскія, жартоўныя (у тым ліку і “звярыныя гратэскі”), агрублена-скабрэзныя, калядныя і інш. [Костюковец 2006: 13], а таксама любоўныя, пантэістычныя, пасійныя, студэнцкія [Дадзіёмава 2012: 63].

Рэлігійныя канты, гэтак званыя духоўныя песні, адасобіліся і атрымалі назву псальмаў.

Псальма (грэч. *ψαλμός* – ‘псалом’) – бытавая шматгалосая песня (кант) на рэлігійную тэматыку. Псальмы вядомыя на беларускіх і ўкраінскіх землях Вялікага Княства Літоўскага ад XV ст. [Костюковец 2006: 12–13], а найбольшае пашырэнне атрымалі ў “XVII – першай палове XVIII ст., калі яшчэ не пачаўся рух выцяснення духоўных кантаў свецкімі” [Дадзіёмава 2012: 64]. Як заўважае Л. Касцюкавец, псальмамі ў Заходняй Еўропе называліся “музычныя творы на тэксты псалмоў Давіда, прызначаныя для царкоўнага выканання. Псальма ўсходнеславянская, або духоўны кант, – твор па сваёй сутнасці свецкі, пазацаркоўны” [Костюковец 2006: 11].

Ствараліся псальмы і канты адукаванымі людзьмі, часцей за ўсё ў духоўных і свецкіх навучальных установах, былі вельмі папулярнымі сярод усіх слаёў грамадства. У XVII–XVIII стст. псальмы і канты распаўсюджваліся ў рукапісах, але захаваліся і друкаваныя зборнікі, напрыклад *Пачаеўскія багагласнікі*.

Такім чынам, у музыказнаўстве *кант* і *псальма* – гэта адзінапрынятыя тэрміны для абазначэння двух відаў кантавай культуры.

У літаратуразнаўстве прынята выкарыстоўваць тэрміны *песенна-інтымная, любоўная, свецкая лірыка, рэлігійныя вершы* і пад., зрэдку сустракаюцца назвы *канты* і *псальмы*. Так, напрыклад, А. Мальдзіс у манаграфіі *На скрыжаванні славянскіх традыцый: Літаратура Беларусі пераходнага перыяду (другая палавіна XVII–XVIII ст.)* (1980) піша: “У параўнанні з рэлігійна-панегірычнай, элітарнай паэзіяй («псальмамі») больш свецкі і дэмакратычны характар мела грамадска-філасофская лірыка («канты»)» [Мальдзіс 1980: 78]. На старонках гэтай манаграфіі тэрмін *кант* сустракаецца яшчэ некалькі разоў [Мальдзіс 1980: 3, 15, 83, 96, 158, 322], радзей адзначаецца тэрмін *псальмы* [Мальдзіс 1980: 69, 78, 80, 94]. А. Мальдзіс з’яўляецца таксама і аўтарам раздзела *Літаратура позняга барока ў калектыўнай акадэмічнай манаграфіі Гісторыя беларускай літаратуры XI–XIX стагоддзяў* (2006). Тут ужываюцца тэрміны *духоўная песня, калядная песня, калядка, грамадска-філасофская, філасофская, песенна-інтымная, любоўная лірыка, барочная песенная лірыка, гумарыстычная, парадыйна-сатырычная паэзія*, а самі творы называюцца *вершамі* [Гісторыя 2006: 828–836].

Адзначым, што вершы-канты добра вядомыя літаратуразнаўцам. Напрыклад, пра *Полацкі сшытак, Аршанскі зборнік* і зборнік *Куранты*, а таксама пра асобныя канты пісаў А. Мальдзіс, дзякуючы якому яны ўвайшлі ў шырокі навуковы зварот [Мальдзіс 1980; 1987]. Першую публікацыю зборніка *Куранты* ў 1970 г. здзейсніў брытанскі беларусіст Арнольд Макмілін (разам з К. Дрэйджам)³. У 1992 г. 62 канты і псальмы разам з нотамі да іх апублікавала музыказнаўца Л. Касцюкавец [Касцюкавец 1992]. Асобныя канты і псальмы ўвайшлі ў анталогіі па гісторыі беларускай літаратуры [Анталогія 1993; Анталогія 2005; Беларуская літаратурная спадчына 2011; Літаратура 2012] і прыцягвалі ўвагу такіх літаратуразнаўцаў, як Алесь Бразгуноў, Сяргей Гаранін, Жанна Некрашэвіч-Кароткая.

У беларускім гістарычным мовазнаўстве, наколькі нам вядома, ні канты, ні псальмы не выступалі аб’ектамі асобных навуковых дасле-

³ Раней, яшчэ ў 1964 г., са зборнікам пазнаёміўся А. Мальдзіс, “але тады па розных прычынах знаходку не ўдалося абнародаваць” [Мальдзіс 1987: 51].

даванняў. Пра іх няма гаворкі ў калектыўнай двухтомнай акадэмічнай *Гісторыі беларускай літаратурнай мовы* (1968). У вучэбным дапаможніку Льва Шакуна *Гісторыя беларускай літаратурнай мовы* (1984) сярод паэтычных пісьмовых помнікаў XVIII ст. ужо згадваюцца “некалькі твораў рэлігійнага зместу (пераважна духоўных песняў-кантычак), асобныя мастацкія творы – ананімныя вершы” [Шаkun 1984: 167], аднак яны нават не называюцца. У сучасным вучэбным выданні Лены Леванцэвіч *Гісторыя беларускай літаратурнай мовы* (2020) тэрміны *кант* і *псальма* не ўжываюцца, але выступае назва вершы, з больш агульным родавым значэннем. Так, напрыклад, пішучы пра беларускую мову канца XVII – першай паловы XVIII ст., Л. Леванцэвіч адзначае:

У народзе бытавалі вершы і песні на царкоўна-рэлігійную, маральна-этычныя тэмы, гістарычныя і патрыятычныя творы, што распаўсюджваліся вусным шляхам⁴ [Леванцэвіч 2020: 111].

У XVIII ст. беларуская мова была прыдатнай у стылізаваных пад фальклор жартоўных і лірычных вершах, камедыйных сцэнках пра мужыкоў [Леванцэвіч 2020: 111].

З другой паловы XVII – першай паловы XVIII ст. да нас дайшлі вершаваныя творы. Гэта ананімныя вершы, якія адчувалі моцнае ўздзеянне фальклору. Вядомы *Аршанскі зборнік* (Кракаў) пачатку XVIII ст., у якім змешчана больш за 60 вершаваных твораў на беларускай мове [Леванцэвіч 2020: 113].

Гэта, як нам уяўляецца, сведчыць, што вершы-песні другой паловы XVII – першай паловы XVIII ст. паступова займаюць належнае месца ў сістэме твораў беларускага пісьменства, дапаўняючы яе колькасна і адначасова змяняючы якасна.

У нашым даследаванні выкарыстоўваюцца тэрміны *кант* і *псальма*. Пры гэтым важна падкрэсліць: канты і псальмы з’яўляюцца комплекснымі творамі, што маюць сінтэтычны характар, для навуковага асэнсавання якога неабходна ўлічваць сувязь маўленчай формы твора з яго паэтыкай і музычным афармленнем. Падмацуем дадзенае назіранне наступнымі паказальнымі прыкладамі. У артыкуле *Белорусский духовный кант-гимн Богородица как один из ранних образцов отечественной кантовой культуры* (2013) Л. Касцюкавец абвяргае меркаванне Яна Проснака пра тое, што дзве страфы і ноты канта *Багародзіца*, прыведзеныя ў яго манаграфіі, датуюцца канцом XIII або пачаткам XIV

⁴ Безумоўна, асноўны спосаб пашырэння такіх твораў – вусная перадача, аднак даволі значная іх колькасць захавалася і вядомая ў сучаснасці ў пісьмовым выглядзе. Л. Леванцэвіч і сама праз дзве старонкі згадвае рукапісны *Аршанскі зборнік*, а яшчэ на наступнай – дзевяць аўтарскіх вершаў Дамініка Рудніцкага, напісаных па-беларуску [Леванцэвіч 2020: 115].

ст., і адносіць час узнікнення гэтага варыянта канта да перыяду ад XV ст., арыентуючыся на музычна-паэтычную стылістыку канта і яго музычна-паэтычную строфіку [Костюковец 2013: 10]. Крытычныя заўвагі, выказаныя Л. Касцюкавец адносна працы Аляксандра Пазднеева *Рукописные песенники XVII–XVIII вв. Из истории песенной силлабической поэзии* (1996), датычацца ігнаравання філолагам музычных асаблівасцей псальмаў і кантаў, разгляду іх у адрыве ад музыкі, што прывяло да некаторых памылковых высноў [Костюковец 2006: 8].

Знаёмства з тэкстамі кантаў дазваляе і нам выказаць папярэднія меркаванні пра тое, што спецыфічныя або розныя фанетычныя і граматычныя формы слоў у варыянтах аднаго і таго ж канта могуць тлумачыцца не іншамойным (польскім ці царкоўнаславянскім) уплывам, не архаічнымі ці дыялектнымі асаблівасцямі маўлення аўтара тэксту канта, а неабходнасцю вытрымліваць пэўную музычна-паэтычную строфіку (гл. пра гэта таксама ніжэй).

У сучаснасці складана меркаваць пра агульную колькасць беларускамоўных кантаў і псальмаў XVIII ст. Вышэй згадвалася, што А. Мальдзіс да песенна-інтымнай лірыкі другой паловы XVII – першай паловы XVIII ст. адносіў каля 150 твораў. Але ж існуюць і вершы-песні іншых жанраў. Трэба ўлічыць і тое, што многія канты і псальмы вядомыя ў некалькіх варыянтах.

Найбольшую ўвагу музыказнаўцаў і літаратуразнаўцаў прыцягваюць *Аршанскі зборнік*, зборнік *Куранты*, *Варшаўскі зборнік*, *Курніцкі зборнік* і гэтак званыя маскоўскія зборнікі.

III. Разгледзім кола праблем, што ўзнікаюць пры мовазнаўчым вывучэнні кантаў, звярнуўшыся ў якасці прыкладу да аднаго з самых вядомых зборнікаў кантаў XVIII ст. – *Куранты* (1733).

У рукапісным аддзеле Інстытута рускай літаратуры Расійскай акадэміі навук (Пушкінскі дом) у зборы вядомага філолага Уладзіміра Ператца захоўваецца кірылічны рукапіс 1733 г., вядомы пад назвай *Куранты* (№ 229). Як адзначаюць спецыялісты-музыказнаўцы, у славянскай музычнай культуры “курантамі ў XVIII ст. называлі любоўныя песні, свецкія, лірычныя канты, але часцей за ўсё – застольныя канты” [Дадзіёмава 2012: 64], такія канты “звязаны з рытмікай старадаўняга танца *Куранта*”⁵ [Мацабярэдзэ 2013: 642].

⁵ Апрача курантаў, для кантаў выкарыстоўваліся рытм, меладычныя папёўкі, а то і ўся мелодыя іншых танцаў. Як паведамляе Л. Касцюкавец, “шматлікія беларускія лірычныя канты складзены ў рытме заходнееўрапейскіх і славянскіх танцаў – полькі, мазуркі, мазура, хадзонага, казачка, італьянскай і іспанскай паваны (падваны – ад італьянскага горада Падуі), сарабанды, сэрры і іншых, добра вядомых на тэрыторыі Беларусі” [Касцюкавец 1992: 4].

Зборнік кантаў на лінейных нотах датаваны 1733 г. і складаецца з чатырох шыткаў, дзе першапачаткова было 38 музычных твораў, але цалкам захавалася толькі 29. Большасць твораў суправаджаецца запісам мелодыі квадратнай лінейнай (кіеўскай) натацыяй, мае трохгалосы выклад, хоць ёсць адна- і двухгалосныя творы. Канты зборніка маюць лірычны характар, у ім прадстаўлены тэмы кахання, здрады, расставання, ёсць творы побытавыя, жартаўлівыя, застольныя.

Зборнік *Куранты* першым, яшчэ ў 1926 г., апісаў музыказнавец-гісторык Міхаіл Фіндэйзен. Дадзеная ім агульная ацэнка зборніка як нізкавартаснага на пэўны час абумовіла адсутнасць зацікаўлення зборнікам у навуковым асяродку [Матюхов 2013: 196]. У 1970 г. у выданні *Oxford Slavonic Papers* брытанскі беларусіст-літаратуразнавец А. Макмілін і К. Дрэйдж упершыню апублікавалі тэкст *Курантаў*, музычны матэрыял быў пераведзены з позняй квадратнай лінейнай натацыі ў сучасную [Макмілін 1970]. Паступова ў музыказнаўчым асяродку адносіны да старажытнага помніка кардынальна памяншаліся. Да яго звярталіся вядомыя музыказнаўцы: рускія А. Пазднееў, Юрый Келдыш, Таццяна Ліванава і інш., беларускія Л. Касцюкавец, В. Дадзіёмава, Наталля Капыцько і інш. На працягу 1989–90 гг. беларускі кампазітар Віктар Капыцько стварыў канцэртную версію зборніка – араторыю *Куранты* для барытона, камернага хору і інструментальнага ансамбля, якая лічыцца класікай айчыннай музыкі мяжы XX–XXI стст. і ўключана ў вучэбныя праграмы музычных адукацыйных устаноў Беларусі [Матюхов 2013: 197], змешчана ў дапаможніках, зборніках і хрэстаматыях: *Хрэстаматыя беларускай вакальнай музыкі: рэнесанс і барока* (2003); *Беларуская вакальная музыка XVII–XVIII стст. (барока)* (2006); *Музыка Беларусі XVIII ст.* (2008); *Кантавая культура Беларусі XVII–XVIII стст.* (2011) і інш. Пачуць старадаўняе гучанне кантаў зборніка *Куранты* можна дзякуючы гуказапісам *Старажытная зямля: гістарычная музыка Беларусі* (2005) і *Голас Беларускай мінуўшчыны. Спявае В. Скорабагатаў* (2010).

Арыгінальны рукапісны зборнік XVIII ст. трапіў у поле ўвагі не толькі музыказнаўцаў, але і філолагаў, найперш літаратуразнаўцаў. Праз дзесяць гадоў пасля публікацыі А. Макміліна і К. Дрэйджа ў манаграфіі *На скрыжаванні славянскіх традыцый* (1980) А. Мальдзіс пісаў пра “яўна беларускае паходжанне большасці песень у рукапісным зборніку” і адзначыў, што “большасць песень мае выразна беларускія або беларуска-ўкраінскія рысы” [Мальдзіс 1980: 95]. Да ліку такіх песень ён адносіў *А гды ж тая голубенька сама полетела; Гой, гой, сядем в коло, а вэсоло; А ў поли речка, через речку кладка; В неделенку рано, Ганнусенька кохання, вечер была румяная; Межи горами разшумела речка; Тяжкая моя бедонка* і інш. [Мальдзіс 1980: 96]. Пра *Куранты* згадвае Ж. Некрашэвіч-Кароткая

ў артыкуле *Гісторыя беларускай літаратуры XVIII стагоддзя: паміж дыскрэтнасцю і эвалюцыйнасцю* (2016), калі разважае над пытаннем “Хто ж гэта – народны чытач XVIII ст.?” [Некрашэвіч-Кароткая 2016, ч. 2: 79].

Песня № 5 са зборніка змешчана ў дзвюх хрэстаматых па гісторыі беларускай літаратуры, аднак пад рознымі назвамі (па першым радку): *А у полі речка, через рэчку кладка – у Анталогіі даўняй беларускай літаратуры* (2005) [Анталогія 2005: 844], *А у полі рэчка, цераз рэчку кладка – у Літаратуры XVII–XVIII стагоддзяў* (2012) [Літаратура 2012: 356–357].

*Анталогія даўняй беларускай
літаратуры
(2005)*

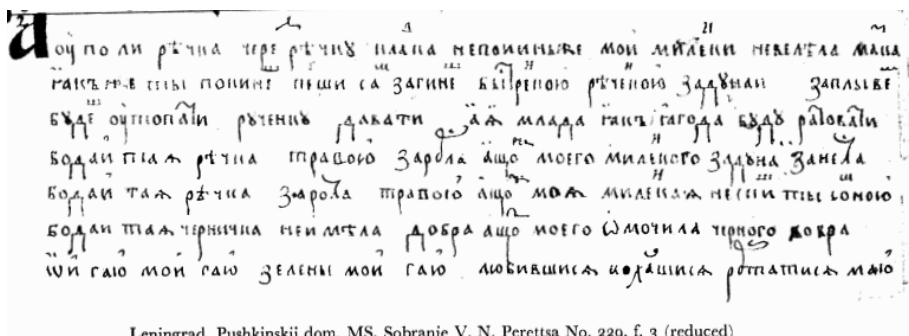
А у полі речка, через рэчку кладка,
не пакінь же, мой міленькі, не велела
матка.
Як жэ ты пакінеш, першы сам загінеш,
быстренькою реченькою за Дунай заплывеш.
Будеш утопаті, ручаньку даваті,
а я млада як ягода буду ратоваті.
Бадай тая речка травой заросла,
ашчо ж моего міленькаго за Дунай занёсла.
Бадай тая речка заросла травой,
ашчо ж, моя міленькая, не спіш ты со мною.
Бадай тая чернічка не емела добра,
ашчо ж моего умочіла чорнаго бобра.
Ой, гаю, мой гаю, зелены мой гаю,
любівшыся, кохавшыся, ростатіся маю.

Рэдапрыхтоўка С. Гараніна

*Літаратура XVII–XVIII стагоддзяў
(2012)*

А у полі рэчка, цераз рэчку кладка,
не пакінь жа, мой міленькі, не вялела
матка.
Як жа ты пакінеш, першы сам загінеш,
быстранькою рэчанькою за Дунай заплывеш.
Будзеш патанаці, ручаньку даваці,
а я, млада, як ягода, буду ратаваці.
Бадай тая рэчка травой заросла,
што ж маёга міленькаго за Дунай занёсла.
Бадай тая рэчка зарасла травой,
а што ж, мая міленькая, не спіш ты са мною.
Бадай тая да й чарнічка не займела
добра,
а што мяне да ўмачыла да чорнага бобра.
Ой, гаю, мой гаю, зелены мой гаю,
любіўшыся, кахаўшыся, расставацца маю.

Апрацоўка А. Бразгунова

Leningrad. Pushkinskii dom, MS. Sobranie V. N. Perettsa No. 229, f. 3 (reduced)

Мал. Фатаграфія тэксту канта *А ў полі рэчка* са зборніка *Куранты* (1733), узятая з публікацыі А. Макміліна і К. Дрэйджа [Макмілін 1970].

Пры параўнанні дзвюх сучасных публікацый канта з фатаграфіяй адпаведнай старонкі рукапіснага арыгінала (гл. мал.) выяўляецца цэлы шэраг адрозненняў: не захаваны старажытныя графемы (**оу**, **ѣ** і інш.), старабеларуская графема **и** (і васьмярычнае) заменена на сучасную **і** (і дзесяцірычнае), вынасныя літары вернуты ў радок, два словы, напісаныя ў арыгінале разам, падзелены, зроблена расстаноўка знакаў прыпынку. І нават два сучасныя апублікаваныя варыянты аднаго і таго ж тэксту канта адрозніваюцца паміж сабой: першы больш блізкі да арыгінальнага напісання, другі ўяўляе сабой мастацкую апрацоўку перашапачатковага тэксту з улікам яго песеннага гучання. Напрыклад, *быстранькою – рэчанькою, заросла – занёсла, маёга – міленькага* і інш., зыходзячы толькі з арыгінальнага тэксту, можна было б прачытаць і з іншым націскам, але акцэнты музычнага рытму патрабуюць адпаведнай гукавой формы, што і было ўлічана А. Бразгуновым.

Такія метады падачы і адаптацыі тэксту абгрунтаваны пры публікацыі канта для патрэб літаратуразнаўцаў і чытача-нефілолага, бо дапамагаюць зразумець сэнс і форму твора. Аднак для мовазнаўчага вывучэння яны зусім непрымальныя, бо істотна, іншым разам – прыцыпова (напрыклад, мова тэксту канта ў апрацоўцы А. Бразгунова значна асучаснена), змяняюць першасную маўленчую форму твора, якая якраз і выступае аб'ектам гістарычнага мовазнаўчага аналізу.

Прывядзём яшчэ адно назіранне над метадамі публікацыі кантаў, для чаго звернемся да зборніка *Беларускія канты*, укладзенага Л. Касцюкавец. Трэба выказаць належную павагу вялікай працы музыказнаўцы, нястомнай шукальніцы і збіральніцы даўніх музычных твораў і іх спадчыны ў беларускім фальклоры, кампетэнтнай даследчыцы кантавай культуры Беларусі. Яшчэ ў 1992 г. Л. Касцюкавец апублікавала зборнік, куды ўвайшлі тэксты 62 кантаў і псальмаў, а таксама ноты да іх. Укладальніца зборніка толькі апісальна ўказала крыніцы апублікаваных ёю тэкстаў: яна назвала тры канты з *Полацкага сшытка (Успамажы, божа; Дзяўчынанька, галубанька; Аннуса, сэрданька)*, а таксама “канты з рукапісных зборнікаў ленинградскіх і маскоўскіх бібліятэк” [Касцюкавец 1992: 5]. Па нашых назіраннях, у зборніку змешчаны 12 кантаў, якія ёсць і ў *Курантах*, аднак нам невядома, ці ўсе яны паходзяць менавіта з гэтага зборніка. Такое пытанне ўзнікае пры параўнанні тэкстаў кантаў у зборніку *Беларускія канты* з прыведзенымі ў артыкуле А. Макміліна і К. Дрэйджа, што максімальна дакладна перадаюць арыгінальны запіс кантаў зборніка *Куранты*.

Тэксты сямі кантаў дастаткова падобныя: *А гды ж тая голубенка; Реченки и быстронки; Межи горами разшумела речка; Стукнуло, грянуло*

в лесе⁶; *Под дубом, под дубом, под дубиною; Гой, гой, сядем в коло; Наши конопельки в зиме зелененьки* [Касцюкавец 1992: 63, 65, 67, 114, 135, 149, 150]; параўн.: [Макмілін 1970: 8, 9, 11, 12, 15, 25, 27].

Публікацыі пяці кантаў выяўляюць разыходжанні ў тэксце: *Что убо, сугубо сердце во мне играше; Ты, сердце, спиш; Тужив, гукав жалостне; Щирым сердцем да любилем; Был собе шпаченку борзо строптивый* [Касцюкавец 69, 87, 90, 94, 137–138]; параўн.: [Макмілін 1970: 16, 21, 22, 24, 31]. Звернемся да некалькіх урыўкаў з кантаў:

Куранты (1733)

подаи двша // подаи бѣлу рвкв
оутѣшь мою двшв // штжени мѣкв
развеселай // двша мою печаль
не штсылай кѣ себѣ// повеселимса
(с. 24)

сать со мною дивчинонко садмо мы
обое
нехай тэраць на штанке потѣшимса
двое
даи же мнѣ моа миленкаа рвченкв не
лелестно,
южѣ Днепровѣ поплывв за быстрвю
Деснв
скоро жѣ милы до мене прибвдешѣ як
богѣ дастѣ не знаю
тэраць тебѣ моа миленкаа любезно же
знаю (с. 31).

чтш оубо // свгвбо //сердце, во мнѣ
йграше
сѣ радости // сладости //як воскѣ
растааваше
чтш відѣхѣ // надеждв //сердечнв,
непремѣннв
избраннв // дѣаннв // приателницв
вѣрнв (с. 22).

Щирымѣ сердцемѣ любилемо
и до тебе ходилемо
дѣвчѣнинкшв сердце мое
коханное шблюбнѣце шблюбнѣце (с. 21)

Беларускія канты (1992)

Подай, душа, подай белу руку,
Утеш мою душу, отжени смутну.
Развеселяй, душа, мою печаль,
Не отсылай же мене проч от себе вдаль
(с. 87).

Сядь со мною, дивчиненко, сядем мы
обое, нехай тэраз на останне поте-
шимся двое.
Дай же ми, моя милая, рученку
нелестно, юж Днепром поплыву за
быструю Десну.
– Скоро ж, милый, до мене прибудеш? –
Як бог даст, не знаю, тэраз тебе, моя
миленкая, любезно жаляю (с. 90).

Что убо, сугубо сердце во мне играше,
с радости, сладости, як воск, раста-
яваше.
Что вижду, надежду, сердечну непре-
менно, избранну Дианну, приятелницу
верну (с. 69).

Щирым сердцем да любилем и до
тебе приходилем, девчиненко, сердце
мое, коханное облюбенце, облюбенце
(с. 94).

⁶ У зборніку *Беларускія канты* гэты кант пададзены ў чатырох варыянтах, тэкст аднаго з якіх фактычна супадае з тэкстам гэтага ж канта ў публікацыі А. Макміліна і К. Дрэйджа.

Обявѣ себѣ шпанечка барзо транюны,
 ймавѣ ймавѣ батенко
 й мала й матонка
 й малі й дѣтонки
 не могли шпанечка поймати
 скоро шпанечка поймали (с. 16).

Был себе шпаченку борзо строптивый,
 не могли шпаченку изловить.
 Ловил, ловил батенко, ловила, ловила
 матонка, ловили, ловили детонки,
 Не могли шпаченку изловить (с. 137).

Укладальніца зборніка *Беларускія канты* Л. Касцюкавец паведамляе, што

ўсе канты былі здабыты намі з розных рукапісных і друкаваных зборнікаў, адрэдагаваны і падтэкставаны. Па законах кантавага вершаскладання прастаўлены тактавыя рысы і метрыка [Касцюкавец 1992: 6].

Верагодна, у некаторых выпадках рэдакцыя тэксту была досыць істотнай і карэлявала з музычным рытмам і паэтычнай строфікай. Як нам бачыцца, такая рэдакцыя магла адбыцца ў замене, напрыклад, *любiлeмo – ходiлeмo* на *любiлeм – ходiлeм*, што вядзе да змены дактылічнай рыфмы на жаночую. А вось магчымая рэдакцыя страфы *Что вижду, надежду, сердечну непременно, избранну Дианну, приятелницу верну* паказвае як імкненне да захавання ўнутранай рыфмы *вiжду – надeжду* замест *вiдѣхъ – надeжду*), так і скажэнне граматычнай структуры выказвання: *вижду непременно – надежду непременно* (у значэнні 'нязменную'). Трэба прызнаць, што агульны сэнс і музычнае гучанне канта такая рэдакцыя праясняе і гарманізуе, аднак маўленчую форму робіць фактычна непрыдатнай для навуковай увагі, прынамсі, мовазнаўцаў. Так, скажам, у прыведзеных урыўках з *Беларускіх кантаў* "зніклі" формы былога парнага ліку *рукама*, скарочаны прыметнік *милы*, форма, якая перадае фанетычны прынцып правапісу і аглушэнне на канцы слова *терасъ* і інш. Безумоўна, у 1992 г., калі зборнік выйшаў з друку, Л. Касцюкавец і не ставіла на мэце ўласна навуковае выданне кантаў. Як яна сама вызначыла, "наша задача ў канцы ХХ ст. – адрэдагаваць нашу нацыянальную музычную культуру з яе багацейшымі вытокамі. Наш зборнік – першая спроба ў гэтым напрамку" [Касцюкавец 1992: 6].

Калі звярнуцца да спроб вызначэння моўнай асновы кантаў зборніка *Куранты*, то трэба заўважыць, што яны зроблены не мовазнаўцамі і з'яўляюцца выключна лакальнымі. Так, напрыклад, музыказнавец В. Дадзіёмава вызначае: "тэксты песень напісаны на царкоўнаславянскай і змяшанай беларуска-ўкраінскай мове" [Дадзіёмава 2012: 64], іншы музыказнавец, Нэллі Мацабярыдзэ, у энцыклапедыі *Культура Беларусі* паведамляе: "Тэксты песень – на царкоўнаславянскай, беларускай і ўкраінскай мовах" [Мацабярыдзэ 2013: 642]. А. Мальдзіс як літаратуразнавец

адзначыў беларуска-ўкраінскія рысы кантаў зборніка, але непасрэдна пра іх мову не пісаў [Мальдзіс 1980: 65].

IV. Абагульненне вышэйпрыведзеных параўнанняў тэкстаў і ўрыўкаў апублікаваных кантаў і зробленых назіранняў дазваляе прапанаваць наступныя высновы:

- укладальнікі / рэдактары / апрацоўшчыкі тэкстаў кантаў пры падрыхтоўцы іх да публікацыі могуць істотна змяняць першапачатковы маўленчы выгляд твораў;
- яны могуць таксама прыўносіць уласныя моўныя элементы ў адпаведнасці з індывідуальным разуменнем арыгінальнага тэксту;
- для разумення маўленчай формы такіх твораў неабходна ўлічваць іх комплексны характар і музычна-паэтычную строфіку, якая іншым разам “дыктуе” форму;
- для мовазнаўчага вывучэння кантаў як твораў беларускага пісьменства XVIII ст. неабходная публікацыя неадаптаваных тэкстаў, якая максімальна поўна перадае графіку і арфаграфію арыгінала, у ідэале – эдыцыя;
- неабходная сістэматызаваная публікацыя тэкстаў кантаў, што дазволіць не толькі праводзіць іх філалагічнае даследаванне, але і больш трывала ўвесці іх у сістэму беларускага пісьменства, запаўняючы досыць беднае на помнікі XVIII ст.

Асобная і пакуль што малараспрацаваная праблема – вызначэнне моўнай асновы такіх (запісаных) твораў, на падставе чаго толькі частка багатай кантавай культуры, што бытвала на беларускіх землях у XVII–XVIII стст., можа быць аднесена да ўласна беларускамоўнай пісьмовай спадчыны. Частка кантаў і псальмаў была створана на царкоўнаславянскай, польскай і лацінскай мовах.

Разам з тым неправамерна, на нашу думку, выключаць са скарбонкі беларускага пісьменства такія творы, у якіх моцна выяўляецца царкоўнаславянская або польскамоўная плынь, але пры наяўнасці ў іх і пэўных беларускамоўных асаблівасцей. Пры гэтым неабходна ўлічваць агульныя напрамкі развіцця беларускай літаратурнай мовы ў другой палове XVII – XVIII ст.: з аднаго боку, шырокае распаўсюджанне на беларускіх землях у гэты перыяд польскай мовы, з другога – уплыў мовы царкоўнаславянскай, а таксама зварот да жывой народнай гаворкі як асновы мовы літаратурнай ва ўмовах адсутнасці нармалізацыі.

Да ўсяго гэтага далучаецца яшчэ і праблема сінкрэтызму беларуска- і ўкраінскамоўных кантаў, якія могуць сумяшчаць асаблівасці і адной, і другой моў, далучаючы іншым разам яшчэ і рысы польскамоўныя.

Тут варта прывесці слушнае меркаванне польскай даследчыцы Барбары Дзержанойскай, якая ў артыкуле *Czy pieśń ruska jest białoruska? O zapomnianym zjawisku literackim polsko-ruskiego pogranicza w XVII–XVIII w.* (2020) піша пра гэтак званую песню рускую (*pieśń ruska*), пад якой маюцца на ўвазе паэтычныя творы даўняй беларускай і ўкраінскай літаратур эпохі барока, што ix “nie można jednoznacznie przyporządkować do białoruskiej, polskiej czy ukraińskiej sfery językowej” [Dzierżanowska 2020: 285] і якой-небудзь адной з трох культур “ze względu na ich pograniczny i wielojęzyczny charakter. Ich “białoruskość” jest negocjowana na równi z “polskością” i “ukraińskością” [Dzierżanowska 2020: 279].

Захаваныя ў спеўніках, разнастайных зборніках *silva rerum* ці як паасобныя запісы, канты XVIII ст. – яскравыя сведчанні не толькі шырокага бытавання на беларускіх землях у гэты перыяд багатай кантавай культуры, але і пераканаўчыя факты пісьмовага ўжывання тагачаснай беларускай мовы ў літаратурнай форме. Выяўленне, сістэматызацыя, класіфікацыя і вывучэнне кантаў дапамогуць высвятленню ix месца ў сістэме беларускага пісьменства і ролі ў працэсе развіцця літаратурнай мовы.

References

- Aničenko Vladimir. 1978. *Razvitie belorusskogo literaturnogo âzyka v XVIII v.* “Voprosy âzykoznanîâ” № 4: 47–57 [Аниченко Владимир. 1978. *Развитие белорусского литературного языка в XVIII в.* «Вопросы языкознания» № 4: 47–57].
- Antalogiâ belaruskaj paëzii ŭ troh tamah.* 1993. T. I. Rêd. N. Gilevič. Mînsk: Mastackaâ litaratura [Анталогія беларускай паэзіі ў трох тамах. 1993. Т. I. Рэд. Н. Гілевіч. Мінск: Мастацкая літаратура].
- Antalogiâ daŭnâj belaruskaj litaratury: XI – peršaâ palova XVIII stagoddzâ.* 2005. Red. V. Čamârcki. Mînsk: Belarускаâ navuka [Анталогія даўняй беларускай літаратуры: XI – першая палова XVIII стагоддзя. 2005. Рэд. В. Чамярыцкі. Мінск: Беларуская навука].
- Belarускаâ litaraturnaâ spadčyna: antalogiâ ŭ dzvuh knigah.* 2011. Kn. I. Mînsk: Belarускаâ navuka [Беларуская літаратурная спадчына: анталогія ў двух кнігах. 2011. Кн. I. Мінск: Беларуская навука].
- Dadziëmava Vol'ga. 2012. *Gistoryâ muzyčnaj kul'tury Belarusi da XX stagoddzâ.* Mînsk: Belarускаâ dzâržaŭnaâ akademiâ muzyki [Дадзіёмава Вольга. 2012. *Гісторыя музычнай культуры Беларусі да XX стагоддзя.* Мінск: Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі].
- Dzierżanowska Barbara. 2020. *Czy pieśń ruska jest białoruska? O zapomnianym zjawisku literackim polsko-ruskiego pogranicza w XVII–XVIII w.* W: *Język, literatura i kultura Białorusi na przestrzeni wieków.* Red. M. Chaustowicz, R. Kaleta.
- Gistoryâ belaruskaj litaratury XI–XIX stagoddzâŭ u dvuh tamah.* 2006. T. I. Red. V. Čamârcki. Mînsk: Belarускаâ navuka [Гісторыя беларускай літаратуры XI–XIX стагоддзяў у двух тамах. 2006. Т. I. Рэд. В. Чамярыцкі. Мінск: Беларуская навука].
- Haŭstovič Mikola. 2018. *Pesnâ belaruskich žaŭneraŭ. U: Dasledavanni i materyâly: litaratura Belarusi kanca XVIII – XIX stagoddzâŭ.* Tom čacverty. Varšava [Хаўстовіч Мікола.

2018. *Песня беларускіх жаўнераў*. У: Даследаванні і матэрыялы: літаратура Беларусі канца XVIII – XIX стагоддзя. Том чацвёрты. Варшава].
- Kascûkavec Larysa. 1992. *Belaruskîâ kanty*. Minsk: Belaruski instytut problem kul'tury [Касцюкавец Ларыса. 1992. *Беларускія канты*. Мінск: Беларускі інстытут праблем культуры].
- Kostûkovec Larisa. 2006. *Stilistika kanta i ee pretvorenie v belorusskikh narodnykh pesnâh*. Kn. I. Minsk: Belorusskaâ gosudarstvennaâ akademiâ muzyki [Костюковец Лариса. 2006. *Стилистика канта и ее претворение в белорусских народных песнях*. Кн. I. Минск: Белорусская государственная академия музыки].
- Kostûkovec Larisa. 2013. *Belorusskij duhovnyj kant-gimn Bogorodica kak odin iz rannih obrazcov otečestvennoj kantovoj kul'tury*. "Vesci belaruskaj dzâržaŭnaj akadèmiì muzyki" № 23: 8–17 [Костюковец Лариса. 2013. *Белорусский духовный кант-гимн Богородица как один из ранних образцов отечественной кантовой культуры*. "Вестці беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі" № 23: 8–17].
- Levancëvič Lena. 2020. *Gistoryâ belaruskaj litaraturnaj movy: vučebny dapamožnik*. Minsk: RĬVŠ [Леванцэвіч Лена. 2020. *Гісторыя беларускай літаратурнай мовы: вучэбны дапаможнік*. Мінск: РІВШ].
- Litaratura XVII–XVIII stagoddzâŭ*. 2012. Rêd. V. Čamâryckî. Minsk: Mastackaâ litaratura [Літаратура XVII–XVIII стагоддзяў. 2012. Рэд. В. Чамярыцкі. Мінск: Мастацкая літаратура].
- Macabârydzè Nellî. 2013. *Kuranty*. U: *Kul'tura Belarusi. Ėncyklapedyâ ŭ šasci tamah*. T. IV. Minsk: Belarускаâ ėncyklapedyâ imâ P. Broŭkî [Мацабярідзэ Нэлі. 2013. *Куранты*. У: *Культура Беларусі. Энцыклапедыя ў шасці тамах*. Т. IV. Мінск: Беларуская энцыклапедыя імя П. Броўкі].
- Mal'dzis Adam. 1980. *Na skryžavannî slavânskîh tradytsyj Litaratura Belarusi perahodnaga peryâdu (drugââ palavîna XVII–XVIII st.)*. Minsk: Navuka i tèhnika [Мальдзіс Адам. 1980. *На скрыжаванні славянскіх традыцый: Літаратура Беларусі пераходнага перыяду (другая палавіна XVII–XVIII ст.)*. Мінск: Навука і тэхніка].
- Mal'dzis Adam. 1987. *Z litaraturaznaŭčykh vandravannâŭ: Narysy, èsè, dzènniki*. Minsk: Mastackaâ litaratura [Мальдзіс Адам. 1987. *З літаратуразнаўчых вандраванняў: Нарысы, эсэ, дзённікі*. Мінск: Мастацкая літаратура].
- Matûhov Igor'. 2013. *Kuranty: anonimnyj slavânskij sbornik XVIII veka i ego interpretaciâ sovremennym kompozitorom*. "Vestnik Kemerovskogo gosudarstvennogo uni-versiteta kul'tury i iskusstv" № 23: 196–204 [Матюхов Игорь. 2013. *Куранты: анонимный славянский сборник XVIII века и его интерпретация современным композитором*. «Вестник Кемеровского государственного университета культуры и искусств» № 23: 196–204].
- McMillin A. B., Drage C. L. 1970. *Kuranty: an Unpublished Russian Song-Book of 1733*. "Oxford Slavonic Papers" v. III: 1–31.
- Nekrašëvič-Karotkaâ Žanna. 2016. *Gistoryâ belaruskaj litaratury XVIII stagoddzâ: pamîž dyskrètnascû i ėvalûcyjnascû*. U: *Slavânskîâ litaratury ŭ kantèksce susvetnaj: da 750-goddzâ z dnâ narodž. Dantè Alig'ery i 85-goddzâ Uladzimîra Karatkeviča*. Rêd. G. Butyrčyk. Minsk: RĬVŠ. [Некрашэвіч-Кароткая Жанна. 2016. *Гісторыя беларускай літаратуры XVIII стагоддзя: паміж дыскрэтнасцю і эвалюцыйнасцю*. У: *Славянскія літаратуры ў кантэксце сусветнай: да 750-годдзя з дня нарадж. Дантэ Аліг'еры і 85-годдзя Уладзіміра Караткевіча*. Рэд. Г. Бутырчык. Мінск: РІВШ].
- Šakun Leŭ. 1984. *Gistoryâ belaruskaj litaraturnaj movy*. Minsk: Unîversitètskae [Шакун Леў. 1984. *Гісторыя беларускай літаратурнай мовы*. Мінск: Універсітэцкае].

STRESZCZENIE. Artykuł poświęcony jest wykrywaniu problemów, pojawiających się podczas językoznawczych badań pieśni wierszowanych, znanych jako kanty. Kanty, a także psalmy, będące jedną z form kantów, były szeroko rozpowszechnione na terenach białoruskich w XVII–XVIII w. i obecnie znane są z występowania w składzie zbiorów rękopiśmiennych. W artykule konstatuje się, że zainteresowanie naukowe kantami ma miejsce przede wszystkim wśród badaczy muzyki i literatury, językoznawcze zaś badania są mocno ograniczone. Porównano publikacje tekstów poszczególnych kantów ze zbioru *Kuranty* 1733 r., podano niektóre obserwacje nad ich językiem i w oparciu o to określono główne problemy językoznawczego badania takich utworów. Ponadto stwierdzono, że białoruskojęzyczne kanty jako popularne oryginalne utwory autorskie XVIII w. są przykładem stosowania języka białoruskiego w formie pisemnej i zmieniają stereotypowy pogląd o jego upadku w tym okresie.

SŁOWA KLUCZOWE: kant, psalm, *Kuranty*, historia białoruskiego języka literackiego, XVIII w.

АНАТАЦЫЯ: Артыкул прысвечаны выяўленню праблем, што ўзнікаюць пры мовазнаўчым вывучэнні вершаў-песняў, вядомых пад назвай канты. Канты і псалмы, як адна з іх разнавіднасцей, шырока бытавалі на беларускіх землях у XVII–XVIII стст. і вядомыя сёння ў складзе розных рукапісных зборнікаў. У артыкуле канстатуецца, што навуковая ўвага да кантаў праяўляецца найперш з боку музыказнаўцаў і літаратуразнаўцаў, мовазнаўчае вывучэнне кантаў вельмі абмежаванае. Зроблена параўнанне публікацыі тэкстаў асобных кантаў са зборніка *Куранты* 1733 г., пададзены некаторыя назіранні над мовай гэтых твораў, на падставе чаго акрэсліваюцца асноўныя праблемы мовазнаўчага іх вывучэння. Сцвярджаецца, што беларускамоўныя канты як папулярныя арыгінальныя аўтарскія творы XVIII ст. з’яўляюцца яркім прыкладам ужывання беларускай мовы ў пісьмовай форме і парушаюць стэрэатыпнае меркаванне пра яе заняпад у гэты перыяд.

КЛЮЧАВЫЯ СЛОВЫ: кант, псальма, *Куранты*, гісторыя беларускай літаратурнай мовы, XVIII ст.

Data przesłania artykułu: 12.07.2023

Data akceptacji artykułu: 04.09.2023

ABOUT THE AUTHOR / O AUTORZE

Марына Свістунова / Maryna Svistunova – Бялорус, Бялорускі Універсітэт Паўночнага, Кatedra językoznawstwa białoruskiego; dr, docent; specjalność naukowa: historia języka białoruskiego; zainteresowania naukowe: język białoruski w XVI–XVIII ww.

Adres: Katedra językoznawstwa białoruskiego Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego, ul. Karla Marksa 31, 220030 Mińsk, Białoruś.

Wybrane publikacje (2022–2023):

1. Свістунова Марына, Гапоненка Ірына. 2022. *Філолагі-славiсты XIX ст. пра характар пісьмовай традыцыі ў гісторыі беларускай мовы* (65–83). У: *Horyzonty slawistyki w XXI w.: Stan obecny i perspektywy rozwoju: monografia wieloautorska*; pod red. Jolanty Chomko i Anny Romanik. Białystok: Uniwersytet w Białymstoku.

2. Свістунова Марына, Кулеш Ганна. 2022. *Гісторыя беларускай мовы. Хрэстаматыя*. Мінск: БДУ.
3. Свістунова Марына, Ціванова Галіна. 2022. *Гістарычная граматыка беларускай мовы: вучэбны дапаможнік*. 2023. Мінск: РІВШ.
4. Свістунова Марина. 2023. *Белорусскоязычные поэтические тексты XVIII в.: систематизация и классификация*. «Мир науки и мысли. The World of Science and Ideas: Междунар. науч.-практ. журнал» № 3: 72–78.